

یادکرد شخصیت‌های انقلاب اسلامی و دفاع مقدس

در مجموعه «سرود سپیده» حمید سبزواری

مریم حداد خانشان

دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

رستم امانی (نویسنده مسئول)^۱

استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، تبریز، ایران.

حمیدرضا فرضی

دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، تبریز، ایران.

دریافت: ۱۴۰۱/۲/۲۰ پذیرش: ۱۴۰۱/۶/۲۸

چکیده

اشعار تقدیمی به شخصیت‌های پایداری در یادکرد، گرامیداشت، بزرگداشت و سوگ سروده یکی از موضوعات اصلی شعر دفاع مقدس است. در این مقاله مجموعه «سرود سپیده» حمید سبزواری در موضوع یادکرد شخصیت‌های پایداری انقلاب اسلامی و دفاع مقدس مورد بررسی قرار گرفته است. سبزواری به خاطر بازگویی وقایع انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، عنوان «پدر شعر انقلاب اسلامی» گرفته است، ایشان در بخشی از این مجموعه، اشعار تقدیمی برای شخصیت‌های انقلابی، رزمندگان و شهدای دفاع مقدس سروده است. در مورد امام خمینی (ره)، رهبر معظم آیت‌الله علی خامنه‌ای، آیت‌الله مطهری، آیت‌الله طالقانی، آیت‌الله منتظری، آیت‌الله بهشتی، رجایی و باهنر، حسین آیت و مصطفی چمران، شعر تقدیمی مستقل دارد و اشعاری نیز برای کل رزمندگان و شهدای دفاع مقدس

^۱ . amani@iaut.ac.ir

سروده است، شعر تقدیمی در تکریم امام خمینی (ره) بیشتر از دیگر شخصیت‌هاست. نتایج بررسی این اشعار نشان می‌دهد: سبزواری با زبان ساده و عاری از تکلف و عناصر بلاغی متداول در ادبیات، شعر تقدیمی سروده است، مشخصه زبانی و بلاغی، به‌کارگیری واژه‌های آرکائیسیم، عرفانی و آرایه‌های تشبیه و تلمیح است که بیشترین فراوانی را دارد. اندیشه شاعر در توصیف شخصیت‌ها، مدح و ستایش، وصف پایداری، دلاوری، رشادت آن‌ها و سوگ سروده است. دراثنای این مضامین نیز پیروزی انقلاب اسلامی، قیام امام خمینی (ره) برعلیه طاغوت و ارزشمندی شهادت را آورده است.

کلیدواژه‌ها: انقلاب اسلامی، دفاع مقدس، سبزواری، سرود سپیده، شخصیت‌های پایداری.

۱- مقدمه

تاریخ حقیقی یک ملت را می‌توان در آثار ادبی‌شان بررسی کرد زیرا «تاریخ از آن دسته معارف بشری است که تعامل مداومی با ادبیات و به‌ویژه شعر فارسی داشته است و دارد» (نورائی‌نیا، اکبری بیرق، ۱۳۹۳: ۱۹۸) این امر در ادبیات فارسی کاملاً آشکار است و تعامل مستمر آن با تاریخ در طول قرن‌ها دیده‌شده است، در همه دوران‌ها، شاعران و نویسندگانی بوده‌اند که حوادث تاریخی را در آثارشان مستقیم و غیرمستقیم بازگو کرده‌اند. از ارتباط مستقیم تاریخ و ادبیات، ادبیات انقلاب اسلامی و دفاع مقدس است که شاعران از همان آغاز در جهت آرمان‌های انقلابی و پایداری شعر سرودند به‌گونه‌ای که تاریخ انقلاب اسلامی در آینه شعر شاعران، قابل مشاهده است. آغاز ادبیات انقلاب را می‌توان اوایل دهه چهل به‌ویژه بعد از قیام پانزده خرداد سال ۱۳۴۲ بیان کرد «این ادبیات هم‌زمان با پیدایش نهضت اسلامی ملت ایران، از اوایل دهه چهل به این سو شکل گرفته و تاکنون حدود نیم‌قرن از پیدایش آن می‌گذرد، طبعاً آثاری که در این محدوده زمانی آفریده‌شده باشند یا از این‌پس آفریده می‌شوند ... می‌توانند جزو ادبیات انقلاب اسلامی به شمار آیند» (ترکی، ۱۳۹۵: ۱۷) در تعریف کلی، ادبیات انقلاب «به مجموعه سروده‌هایی اطلاق می‌شود که در عصر انقلاب اسلامی، به دغدغه‌ها، رویدادها، مضامین، نگرش‌ها، باورها و در یک کلمه به عناصر هویتی انقلاب اسلامی پرداخته است» (شیر شاهی، ۱۳۹۰: ۳۹) ادبیات دفاع مقدس نیز با آغاز جنگ تحمیلی هم‌زمان است. در این دوره شعر، به‌عنوان بخشی ایمان آور و توان‌بخش از دفاع مقدس به ثبت رسید (صنعتی، ۱۳۸۹: ۳۶) بخشی از این ادبیات، اشعار

تقدیمی شاعران در تکریم شخصیت‌های انقلابی و دفاع مقدس است که هر شاعری با سبک، زبان و اندیشه خاص خود اما با یک هدف مشترک درباره آن‌ها شعر سروده است. از شاعران مشهور این دوران حمید سبزواری است که هم‌زمان با آغاز مبارزات مردمی، شعرش را در خدمت انقلاب اسلامی قرارداد و اخبار وقایع مهم انقلاب را با شعرش ثبت کرد. در این پژوهش برای آشنایی با بخشی از تاریخ انقلاب اسلامی و دفاع مقدس و باهدف معرفی شخصیت‌های انقلابی و جنگ تحمیلی و جایگاه آن‌ها در شعر پایداری، اشعار تقدیمی دفتر «سرود سپیده» ایشان را که در آن شخصیت‌های مهم انقلاب و دفاع مقدس را وصف کرده، بررسی شده است. روش تحقیق به شیوه کتابخانه‌ای و فیش‌برداری است. اشعاری که مشخصاً در ذیل عنوان شعر، آن را به شخص یا اشخاص مرتبط با انقلاب اسلامی و دفاع مقدس سروده است، یا اشعاری که محوریت موضوعی آن رزمندگان و شهدای دفاع مقدس است، گردآوری شد. سپس این اشعار بر اساس مؤلفه‌های زبانی، بیانی و محتوایی بررسی شد.

۲- پیشینه تحقیق

درباره تحلیل و بررسی زبانی، محتوایی و بلاغی اشعار تقدیمی به شخصیت‌های انقلاب اسلامی و دفاع مقدس در شعر شاعران پایداری، تحقیقات اندکی صورت گرفته است، این اشعار فقط جمع‌آوری شده و مطالعه در سبک و اندیشه شاعران انجام نگرفته است برای نمونه یک کتاب مشخص با عنوان «فرهنگ توصیفات امام خمینی (ره) در شعر شاعران معاصر» به کوشش پرویز بیگی حبیب-آبادی نوشته شده است که در آن نویسنده، شعر شاعران معاصر را که در مورد امام (ره) سروده‌اند، معرفی و بررسی کرده است. ساختار کتاب در چهار بخش است اصطلاحات در حوزه اخلاقیات، اصطلاحات در حوزه معنویات، اصطلاحات در حوزه طبیعت و اصطلاحات در حوزه حماسی است. غیرازاین موارد پیشینه تحقیقی جامع و کامل که بتوان در آن شخصیت‌های انقلابی و پایداری را بررسی کرد، یافت نشد، در مورد حمید سبزواری کتاب، مقاله در مورد مضامین پایداری در دو دفتر سرود درد و سرود سپیده چاپ شده است از جمله سودی اجیر لو (۱۳۹۵) کتاب «جلوه‌های پایداری و مقاومت در اشعار حمید سبزواری» را چاپ کرده است، محمدیان و رجبی (۱۳۹۵) مقاله «جلوه‌های ادبیات پایداری در اشعار

حمید سبزواری» را در نشریه ادبیات پایداری دانشگاه کرمان چاپ کرده‌اند. محمودی و هاشمی (۱۳۹۵) مقاله «بررسی مضامین پایداری در شعر محمدمهدی جواهری و مجموعه سرود درد حمید سبزواری» را در فصلنامه مطالعات ادبیات تطبیقی چاپ کرده‌اند. نویسندگان این مقاله‌ها به شخصیت‌های پایداری در شعر سبزواری توجه ندارند. همچنین پایان‌نامه‌های متعددی در موضوع پایداری سبزواری و بررسی تطبیقی با شاعران دیگر انجام شده است. در ارتباط با موضوع این پژوهش، مقاله مشخص که اشعار تقدیمی سبزواری را به لحاظ رویکردهای بلاغی و محتوایی بررسی شود، چاپ نشده است، بنابراین با توجه به نبود تحقیق مشخص و مجزا و همچنین در جهت تکریم شخصیت‌های انقلابی و دفاع مقدس، در آینه شعر معاصر، نگارش مقاله ضروری می‌نماید.

۳- بحث و بررسی

۳-۱ اندیشه‌های پایداری در شعر سبزواری

موتیف پایداری و مقاومت، مهم‌ترین موتیف شعر سبزواری است. از آن زمان که از دوره نوجوانی شعر را آغاز کرد، به اشعار اجتماعی و انتقادی پرداخت اما با زمزمه‌های وقوع انقلاب، تماماً شعرش را در خدمت انقلاب و دفاع مقدس قرارداد؛ به لحاظ تاریخی، در دوره قبل از انقلاب اشعار اجتماعی دارد و اشعارش گواه این است که وی اغلب از خفقان و استبداد جامعه، به یأس گراییده بود، اما بعد از دهه پنجاه مستقیماً به شعر انقلاب اهمیت داده است. توجه دوچندان او به انقلاب اسلامی و دفاع مقدس باعث شد که اشعار دیگرش در حاشیه قرار بگیرد و صرفاً به‌عنوان یک شاعر انقلابی شناخته شود «در نگاه کلی به زندگی و آثار حمید سبزواری می‌توان گفت که وی شاعری است از نسل دیروز، امروز و فردا که روایتگر انقلاب و جنگ است» (سلیمانی، ۱۳۹۵: ۱۰) شعرش گویای زنده حوادث انقلاب است که همپای تاریخ، وقایع را ورق زده است، چنانکه گفته شده، دیوان او «دیوان انقلاب اسلامی است» (سبزواری، ۱۳۶۸: مقدمه: ۱۱) به پاس همین اشعار است که لقب «پدر شعر انقلاب اسلامی» به او داده شده است. رهبر معظم، آیت‌الله خامنه‌ای در مقدم‌های که بر دیوان او نوشته‌اند، در ارزشمندی شعر او فرموده‌اند: «شاعر گرامی آقای حمید سبزواری از پیشکسوتان و پیشروان این راه (شعر انقلاب) است. زبان فاخر در شعر حمید با مضمون انقلابی و مکتبی آمیزه‌ای مطلوب و ارزنده پدید آورده و مجموعه شعر او در دیوان معاصر فارسی، فصل رغبت‌انگیز و شایسته گشوده است» (همان: ۳)

خود شاعر نیز رسالت شاعری خود را در بازگویی حوادث انقلاب قرار داده است، در بیت زیر گفته است:

منشور انقلاب مرا در کف است جز وصف انقلاب مبادا کنم
(سبزواری، ۱۳۶۸: ۲۱۳)

در ابیات زیر با صراحت تمام اعلام کرده، پاسدار مکتب امام خمینی (ره) و جان‌نثار او است:

ز آندم که گشتم آشنا با نور جان روح خدا باشد ز پیمان ولا، صد رشته اندر گردنم
گو دشمن خودخواه را من بنده‌ام الله را فرمان روح‌الله را، آنکو به جان کوشد منم
تابنده‌ام، تا بنده‌ام، تا زنده‌ام تا زنده‌ام پوینده پابنده‌ام، دشمن نیند مردنم
من پاسدار مکتبم من جان‌نثار مذهبم آماده هرروز و شبم در پاس دین و میهنم
(سبزواری، ۱۳۶۸: ۱۸۲)

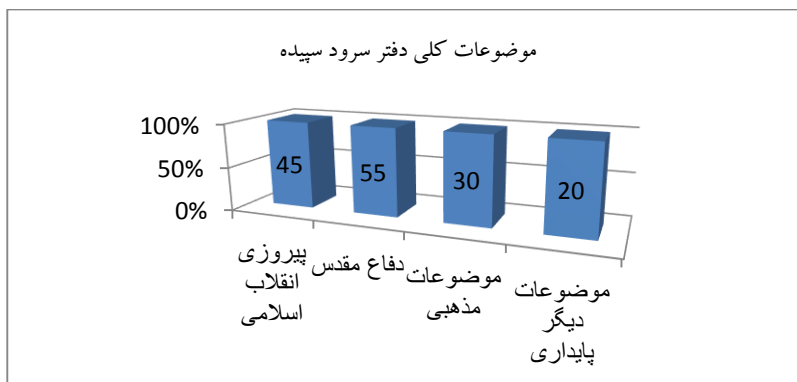
در مقدمه دفتر «سرود درد» از اینکه سیاهکل ادبیات دارد ولی انقلاب اسلامی ندارد، اظهار ناراحتی کرده است: «شگفتا سیاهکل ادبیات دارد و انقلاب اسلامی، ادبیات ندارد» (همو، ۱۳۶۷، مقدمه: ۴۳) در مقدمه سروده سپیده با وصف انقلاب اسلامی گفته است: «باید گفت انقلاب اسلامی، تولدی دیگر برای این امت بود که دل‌های پاک و صافی، آرزوی بلوغ و کمال آن را دارند» (همو، ۱۳۶۸: ۱۶) بعد از انقلاب اسلامی نیز با وقوع جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، در کنار توجه به انقلاب اسلامی، به شعر دفاع مقدس روی آورد. در طول هشت سال جنگ، پیوسته با وقایع جنگ و شهادت رزمندگان همراه بود و برای آن‌ها شعر می‌سرود. بعد از جنگ نیز تا پایان شاعری با اهداف انقلابی زندگی کرد و از دنیا رفت. در اشعار متعددی رسالت شعر خودش را شعر پایداری معرفی کرده است، از جمله در ابیات زیر گفته است، بعد از شهدا، بر او حرام باد اگر به دنبال موضوع دیگری برود. اگر نوایی بخواند فقط شور انقلاب می‌خواند. اگر غزلی می‌سازد، غزل را به شوق انتقام می‌سازد. زیرا عزت زندگی‌اش را از بهمن (پیروزی انقلاب) به دست آورده است و هیچ‌گاه پیمان خود را با امام (ره) قطع نخواهد کرد:

در نگاه من عذار لاله داغ حسرت است تا ز خون لاله‌رویان دشت بینم لاله‌فام
گر نواخوانم، نخوانم جز به شور انقلاب ور غزل سازم نسازم جز به شوق انتقام
پای بندم تا به حفظ خون یاران وطن جلوه‌های عافیت بر من نگرده پای دام
زندگی از فیض بهمن یافتم اینم بها عزت از اعزاز رهبر دارم اینم احترام

عزم دارم نشکنم پیمان خود را با رسول
عهد بستم نگسلم پیوند جان را از امام
(همان: ۲۹۹)

۲-۳ بررسی اشعار تقدیمی دفتر سرود سپیده

در این دفتر ۳۰۰ نمونه شعر چاپ شده است که به طور تقریبی ۹۰ درصد اشعار با موضوع پایداری است و مابقی به موضوعات عرفانی و غنایی و تعلیمی مربوط است، در اشعار پایداری نیز توجه او به دفاع مقدس بیشتر از موضوعات دیگر است، بعد از دفاع مقدس، فراوانی اشعار انقلابی بیشتر است. در موضوعات مذهبی و موضوعات دیگر پایداری، مضامینی چون قدس و فلسطین، حادثه کربلا، ولایت مداری، توصیف ائمه اطهار، توصیف مقاومت و پایداری، توصیه به وحدت ملی، نکوهش دشمنان و خائنان و... آمده است. نمودار زیر مضامین کلی این دفتر را نشان می دهد.

در وصف شخصیت‌های پایداری، به توصیف سه گروه: شخصیت‌های انقلابی، رزمندگان و شهدا پرداخته است این اشعار در منقبت و تکریم شخصیت‌ها، سوگ سروده در شهادت آن‌ها، سوگ سروده در رحلت آن‌ها است در مقابل وصف آن‌ها، رژیم طاغوت، دشمنان، منافقین و خائنان را نکوهش کرده است.

۳-۲-۱ شخصیت‌های انقلاب اسلامی

در وصف انقلاب اسلامی، توصیف‌های کلی از مردم و مقاومت آن‌ها در مقابل رژیم طاغوت به ویژه قیام‌های مردمی شعر دارد، که در همه آن‌ها شخصیت امام خمینی (ره) را توصیف کرده است. علاوه بر این اشعار کلی، ۲۷ مورد مشخصاً وصف شخصیت‌های انقلابی است. از این اشعار بیشترین فراوانی در توصیف امام خمینی (ره) است؛ امام خمینی (ره)، برترین شخصیت شعری او است، در اشعاری به صورت مستقیم شعر را به ایشان تقدیم کرده و در اشعار متعدد در مضامین مختلف به صورت غیرمستقیم از ایشان یاد کرده است. از آن زمان که امام در مخالفت با رژیم در سال ۱۳۴۲ نخستین اعلامیه سیاسی خود را صادر کرد و با صدور این اعلامیه، نخستین پایه‌های بنای انقلاب را پی افکند (بابایی، ۱۳۸۶: ۱۲۱) گویی سبزواری راه و مسیر مشخصی برای شعرش انتخاب کرد و با وقوع انقلاب، به مدح امام پرداخت، قبل از انقلاب، چندین سرود از جمله شعر «خمینی ای امام» را وقتی که حضرت امام از نجف به پاریس رفتند، سرود که به یکی از سرودهای مهم انقلاب تبدیل شد. خود او درباره سرایش این شعر گفته است: در آن زمان اعلامیه امام دست‌به‌دست در ایران می‌چرخید و از او خواستند شعری بگوید تا ضبط گردد، ایشان نیز این شعر را به همراه چند شعر دیگر سرودند. بچه‌های فامیل در خفا آن را خواندند و در روی نوار ضبط کردند و پخش می‌شد تا اینکه با تشریف‌فرمایی امام به ایران، این سرودها در خیابان‌ها پخش شد (سبزواری، ۱۳۸۶: ۱۷۵-۱۷۷).

در این دفتر در چهار موضوع به شخصیت امام پرداخته است: ۱- مدح امام ۲- پیروزی انقلاب به رهبری امام، ۳- فرمان‌های امام و دفاع مقدس و ۴- مقابله با خائنان و منافقان

۱- **مدح امام:** اشعار «شعری برای امام» (همو، ۱۳۶۸: ۳۰-۳۵)، «غزلی برای حضرت امام» (همان: ۳۹۲-۳۹۳) و «پیر ما» (همان: ۳۹۵) و سه رباعی را به صورت مستقیم در موضوع مدح و ستایش ایشان سروده است، علاوه بر این در اشعار دیگر با مضامین مختلف به ویژه در شعر دفاع مقدس، امام را مدح کرده است.

۲- **پیروزی انقلاب به رهبری امام:** در این مورد، وصف انقلاب و پیروزی مردم در ۲۲ بهمن موضوع اصلی است، شعرهای «شعری برای امام» (همان: ۳۰)، «شعار ما خدا، قرآن، خمینی» (همان: ۴۲-۴۹)، «ظهور دولت حق» (همان: ۳۷۲-۳۷۶)، «تهنیت به رهبر» (همان: ۱۰۷-۱۱۳) و «شکر پیروزی» (همان: ۲۹۷-۲۹۸) با این رویکرد سروده شده است. در این اشعار با توصیف‌های نمادین امام را دلاوری نامیده است که از طاغوت گذشت و پیام‌آور بهروزی ملت ایران شد.

۳- فرمان‌های امام و دفاع مقدس: شعر «همپای جلودار» (همان: ۷-۹) را به مناسبت صدور فرمان امام بر تعیین آخرین جمعه ماه رمضان به‌عنوان روز جهانی قدس سروده است. شعر «ناخدا، روح خدا» (همان: ۳۶۴-۳۶۵) را به مناسبت پیروی رزمندگان از فرمان‌های امام در دفاع مقدس سروده و امام را «پیر جماران» نامیده است.

۴- مقابله با خائنان و منافقان: اشعار «موسای عصر ما» (همان: ۸۹)، «نقشی برای تاراج» (۱۰۴)، «فرمان پیر» (۱۰۵-۱۰۶) «عبرت چشم جهان بادا» (همان: ۱۲۷). در خیانت بنی‌صدر و هوشیاری امام در درک خیانتش و باز پس گرفتن فرماندهی کل قوا از او سروده است. در چندین شعر نیز به‌طور غیرمستقیم به فرمان‌های امام در مقابله با رژیم طاغوت، دشمن بعثی، خائنان و منافقان اشاره کرده است. در مورد آیت‌الله خامنه‌ای: شعر «در مکتب شهادت» به مناسبت سوءقصد خائنان به جان‌عزیز ایشان و به شکرانه رفع بلا سروده است (همان: ۱۳۰-۱۳۲) و شعر «به آنکه هنر را ستود... به خامنه‌ای» (همان: ۲۱۰-۲۱۴) انتخاب شایسته او را به رهبری بعد از امام خمینی (ره) تبریک گفته و او را مدح کرده است.

۳-۲-۲ رزمندگان انقلاب و دفاع مقدس

وصف سبزواری از رزمندگان کلی است و نام اشخاص خاص نیامده است، علاوه بر اشعار متعدد، چندین شعر مشخصاً و به‌طور مستقیم خطاب به آن‌ها سروده است، شعر «به پاسداران در خاک و خون تپیده پاره» (همان: ۱۹-۲۰) در وصف رزمندگانی است که در اوایل انقلاب با منافقان جنگیدند. شعرهای «اینک حماسه‌ای دیگر» (همان: ۹۲-۹۶)، «به حماسه‌سازان وطن اسلامی» (همان: ۱۶۲-۱۶۵)، «برای سپاه پاسداران و ارتش» (همان: ۲۴۳) «به مناسبت فتح محرم: برای پاسداران عزیز» (همان: ۱۸۵-۱۸۶) در وصف نیروهای مختلف سپاه، ارتش، بسیج است که در جنگ پیروزمندان در مقابل دشمن ایستادند و شعر «شیرمردان سینه بر سنگر زند» (همان: ۲۵۵-۲۵۶) را در توصیف رزمندگان در مقابل منافقان و خائنان وصف کرده است.

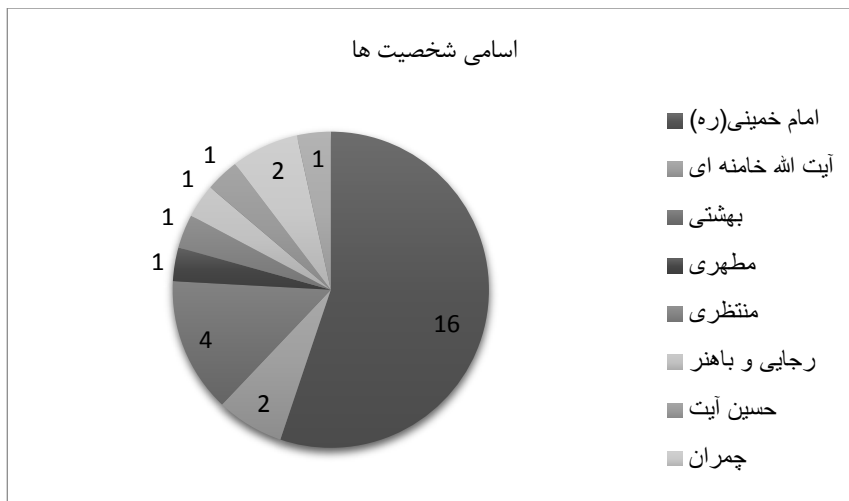
۳-۲-۳ شهدا

بخش اصلی این مجموعه مربوط به شهادت که اغلب وصف‌های کلی است؛ اما از این اشعار، به‌طور مستقیم شعر «به یاد جمعه خونین» (همان: ۷۹-۸۲) در مورد شهیدان میدان ژاله، شعر «عید قربانگاه» (همان: ۳۶-۳۹) مربوط به شهدای پاره و سردشت و بوکان است.

شهادی که با ذکر نام برایشان شعر سروده است، از شهدای دفاع مقدس، شهید «مصطفی چمران» است که شعرهای «برای شهید راه قرآن: مصطفی چمران» (همان: ۱۱۵) و «مرد حماسه‌ها رفت» (همان: ۱۲۲) را در سوگ شهادت او سروده است، همچنین از حسین فهمیده در شعر «فرهنگ ما کجا می‌رود» یاد کرده است (همان: ۳۴۱) غزل «رنج باغبان» را به یاد شهیدان شاعر: بندی سیرجانی، رخسار فسنجانی سروده است (همان: ۳۵۸) برای بندی سیرجانی سه رباعی نیز سروده است (همان: ۴۸۷) شعر «لحظه معراج» (همان: ۳۵۴ - ۳۵۵) را در سوگ شهید شاه‌چراغی سروده است.

از شهدای شخصیت‌های انقلاب: شعر «در سوگ مرتضی مطهری» (همان: ۷۴ - ۷۸) را در سوگ شهادت مرتضی مطهری، شعر «برای شهید منتظری» را در سوگ شهادت منتظری (همان: ۱۳۸ - ۱۴۰)، اشعار «منزل مبارکتان بود، ای رهنوردان» (همان: ۱۳۳)، «در فراق دوست» (همان: ۱۴۰)، «از درای کاروان» (همان: ۱۴۲) و شعر «دانه مرغ بهستی دام زیر سر ندارد» (همان: ۱۴۴) را در سوگ شهادت بهستی و یارانش، شعر «ریشه بجا باد اگر برگ و بری می‌رود» (همان: ۱۴۵ - ۱۴۶) را در سوگ شهادت رجایی و باهنر و شعر «چه آیت است که یاران به یک نشان رفتند» (همان: ۱۴۷) را در سوگ شهادت شهید حسین آیت سروده است. یک مورد نیز در سوگ رحلت آیت‌الله طالقانی با عنوان «دست امام بود و زبان امام بود» (همان: ۸۳) سروده است.

نمودار زیر در یک نگاه اشعار تقدیمی مربوط به شخصیت‌ها را نشان می‌دهد. بر طبق نمودار تقریباً نیمی از اشعار تقدیمی سبزواری در مورد امام خمینی (ره) و نیمی در مورد شخصیت‌های انقلابی و دفاع مقدس است.

۳-۳ بررسی محتوای اشعار در یادکرد شخصیت‌ها

۳-۳-۱ وصف شخصیت‌ها

در وصف شخصیت‌ها، سعی شاعر بر این است که برای هرکدام از آن‌ها با توجه به ویژگی‌های شخصیتی، عملکردشان در انقلاب و دفاع مقدس، خدمات آن‌ها به مردم و ... توصیفاتی بیاورد، بیشترین وصف‌ها برای امام خمینی (ره) است؛ ایشان را با شخصیت‌های شاهنامه و شخصیت‌های دینی و مذهبی یکسان‌سازی کرده است. در وصف کلی شهدا اغلب عنوان «شهید» را به کار برده و کمتر از تعبیرات استفاده کرده است؛ از میان شهدا برای شهیدان رجایی و باهنر، حسین آیت، شهید منتظری اوصافی نیاورده و با عناصر زبانی و بلاغی آن‌ها را توصیف کرده است، در جدول زیر تعبیرات به کار رفته در مورد شخصیت‌ها، مشخص شده است:

شخصیت‌ها	تعبیرات
امام خمینی (ره)	جلودار، موسی، کلیم (۴، ۵، ۷) رستم شاهنامه و ابراهیم بت‌شکن (۳۱) مسیح، موسی، ابراهیم، خضر (۳۳) فریدون (۴۸) خلیل (۴۴) پیر خمین (۱۶۵) موسای عصر ما (۸۹) پیر جماران (۲۴۰) کلام پرتپش وحی (همان: ۳۴) دریادلی که دیگران از او جرأت می‌گیرند، خروش او خروش خدا از لب انسان است که یادآور قالوا بلی

<p>است (۳۵) یادگار مکتب حسینی (۳۵) نوح، حضرت ابراهیم(ع) و امام علی (ع) مرحب شکن، خیبرفکن (۱۸۷)، «پیر مغان» (۱۴۷)</p>	
<p>دست و زبان امام، طیب و حبیب، سرباز پاک سپاه، یکه‌تاز و پشت‌وپناه امام، غمخوار و هوادار وطن، آینه امام‌نما، پرتو امید، سنگر ستوار مسلمین، پرچم اسلام راستین، همسفر انقلاب، سپر انقلاب، بال‌و‌پر انقلاب، نخل، توفان بیم در دل اهریمن، آینه‌ای که نقش امام بود، پدر قهرمان ما، بوذر زمان ما (۸۳-۸۶)</p>	<p>آیت‌الله طالقانی</p>
<p>فرزانگان، فرماندهان، فرمانگزاران، هفتادودو گلگون‌کفن، مجلس آریان باسق، شقایق‌های پرپر، سرباز حق، سردار جمهوری اسلامی، شهید پهنه عشق (۱۳۳-۱۳۵)</p>	<p>بهشتی ویارانش</p>
<p>فقیه مجاهد، عالم ربّانی، شهید راه حکمت و علم، کوه دانش، دادگستر، گنج دانش، روح والا، شهید مجاهد، نگهبان مرز خرد، یار و یاور اسلام، حاصل عمر امام، پاره قلب امام (۷۴)</p>	<p>مطهری</p>
<p>دریادلان (۱۸۱) چابکسواران (۴ و ۷) دلیران، پاکبازان، رادمردان (۴۵) حماسه‌سازان وطن (۱۶۲)، رزمجویان فداکار وطن (۱۷۸) هشیار مردان هژیوان (۲۲۵)، شیرمردان (۲۵۵)</p>	<p>رزمندگان</p>
<p>شهید راه قرآن، مهربان سرباز اسلام، چشم‌وچراغ عاشقان، سر حلقه آزادگان، آزادمردان، نکته‌دان آموزگار عشق، شهید عشق، شرزه شیر بیشه ایران، یکه‌تاز پهنه اسلام، پاسدار حرمت اسلام و قرآن، یار روح الله، یار علی مرتضی (۱۱۶-۱۲۱) مرد حماسه‌ها، یکه‌مرد مکتب، یکه‌تاز عرصه، تک‌سوار پهنه، سرو، مسلم نواز خطه لبنان، ملحد‌گذار، شیر اسیر اجل (۱۲۲-۱۲۵)</p>	<p>چمران</p>
<p>پزندگان مهاجر، طایران بهشتی، طالبان حق (۱۴۷) پرستوها (۳۵۴)</p>	<p>شهدا</p>

سبزواری شاعر مداح نیست، حتی در اشعاری از مداحی اعلام بیزاری کرده است، اما در مورد امام خمینی (ره) و رهبر معظم آیت‌الله خامنه‌ای و ائمه اطهار مدح گفته است. رزمندگان و شهدا را هم بسیار مدح کرده و دلاوری، ایمان، استقامت و شهادتشان را ستوده است. اما این اشعار به معنی مدح که در شعر فارسی رواج دارد، نیست فقط در وصف امام خمینی (ره) و رهبر معظم آیت‌الله خامنه‌ای به مدح رسیده است.

مدح امام خمینی (ره) توشه سفر برای او است:

مباد جز که مدیح تو بر زبان حمید که نیست به ز مدیح تو زاد راه سفر

(سبزواری، ۱۳۶۸: ۱۱۳)

امام خمینی (ره) را آینه خدا می‌داند:

ترا به دیده دل بنگرم چنان که خدا را ترا ببینم و آینه خدای نما را

(همان: ۳۲)

انقلاب اسلامی را «حماسه بزرگ امام» نامیده است و ایشان را بالاتر از وصف و مدح می‌داند، حتی حماسه او چنان است که در دفتر نمی‌گنجد:

حاشا که حماسه‌ات به دفتر گنجد یا روح کرامتت به باور گنجد
گفتم که به سرشور تودارم دل گفت در ذره محال است که اختر گنجد

(همان: ۴۷۳)

در مدح رهبر معظم آیت‌الله خامنه‌ای خود را در برابر مدح ایشان ضعیف می‌داند و مثال مور و سلیمان و پای ملخ را می‌آورد. مدحش را قطره و دریا تمثیل زده است بعد از وصف ایشان، در پایان شعر خدا را گواه گرفته که از هرچه غیر اوست، تبری کند و بعد از مدح امام خمینی (ره) و یاران او، مدح امام خامنه‌ای خواهد کرد:

یا رب گواه باش که در شاعری هنوز از هرچه غیر تست تبری کنم
از مدحت خمینی و یاران او خواهم رهی به کوی تو پیدا کنم
وینک به پاس خامنه‌ای خامه را خوش ترجمان خاطر برنا کنم

با این سخن که عطر خراسان در اوست یاد مزار زاده موسی کنم
(همان: ۲۱۴)

۳-۳-۳ سوگواره شهادت و ارزشمندی آن

در اشعار تقدیمی تنها یک مورد در رحلت آیت‌الله طالقانی شعر دارد و بعد از آن در شهادت شهیدان، در وصف تمامی آن‌ها این مضمون دیده می‌شود، اما از میان آن‌ها در وصف شهید بهشتی و شهید چمران اندوه او بارزتر است و به مرثیه‌سرایی رسیده است.

در وصف‌های کلی از شهدا گرچه اندوه دیده می‌شود اما با توجه به روحیه پایداری معتقد است نباید غمگین شد زیرا شهدا از جهان به بارگاه کبریایی رفتند:

چون جغد مگو دریغ بر خاک شهید بس کن سخن از سینه صد چاک شهید
در هودج نور رفت تا بزم ملیک از دامن خاک پیکر پاک شهید
(سبزواری، ۱۳۶۸: ۴۶۷)

او پیرو راه شهادت و گام بر گام شهیدان گذاشته است:

گام بر گام شهیدان نه در این وادی حمیدا شاهد آن باشد که شهد از نحل شکر بار جوید
(همان: ۱۴۴)

شهید همانند ابر است که می‌بارد؛ همانند چشمه است که می‌جوشد؛ همانند شهاب است که می‌سوزاند؛ همانند آفتاب است که می‌درخشد:

زاینده چو رشحه سحاب است شهید جوشنده چو چشمه‌سار آب است شهید
سوزنده چو نیزه شهاب است شهید رخشنده چو تیغ آفتاب است شهید
(سبزواری، ۱۳۶۸: ۴۶۹)

شهادت در بُعد پایداری زندگی جاوید است و سبزواری با همین نگرش، در اشعار مربوط به شهدا از آن‌ها با عنوان زنده جاوید نام برده است که عمر دیگر باره دارند. در وصف چمران، بهشتی، رجایی و باهنر، منتظری، طالقانی بر زندگی جاوید تأکید کرده است که نامشان از دل مردم بیرون نمی‌رود و راهشان ادامه خواهد داشت.

همچنین در کنار وصف سوگ شهادت آن‌ها، بر انتقام گرفتن خون شهدا، تأکید دارد، در شعر «بر تربت شهیدان» گفته است

پای هوس چه کوبید بر تربت شهیدان خونخواه یک سیاوش صد تهمتن برآید
(همان: ۴۰۳)

۳-۳-۴ وصف دلاوری، شجاعت و جنگاوری شخصیت‌ها

دلاوری امام خمینی (ره) در مقابله با رژیم طاغوت، شجاعت و جنگاوری رزمندگان و شهدا در دفاع مقدس بسیار توصیف شده است. در ابیات زیر قیام امام خمینی (ره) را در شکست طاغوت و دلاوری ایشان را گذشتن از هفت خوان رستم و بالاتر از آن دانسته است:

به هفت‌خوان نه به هفتاد بی مفارقه راندی تهمت‌ان ویلان را بدین مسارعه خواندی
ز برق قهر تو آه از نهاد دیو برآمد ز هر کرانه هم‌آواز تو غریو برآمد
(سبزواری، ۱۳۶۸: ۳۱)

در شعر «همپای جلودار» دعوت به پایداری کرده است. از رزمندگان می‌خواهد همراه جلودار (امام خمینی) به قدس بروند و دشمنان را از آنجا بیرون برانند، در وصف شجاعت آن‌ها و نترس بودن آن‌ها در پیروی از فرمان امام گفته است

گر صد حرامی، صد خطر در پیش داریم حکم جلودار است سر در پیش داریم
حکم جلودار است بر هامون بتازید هامون اگر دریا شود از خون بتازید
(همان: ۸)

در پایان شعر نیز گفته است

جانان من برخیز و بشنو بانگ چاووش آنک امام ما علم بگرفته بردوش
تکبیر زن لبیک‌گو بنشین به رهوار مقصد دیار قدس، همپای جلودار
(همان: ۹)

در شعر «اینک حماسه‌ای دیگر» که تقدیم به رزمندگان دفاع مقدس است، با تلمیح به شخصیت‌های شاهنامه، رزمندگان را برتر از رستم دانسته که با بودن آن‌ها، دلاوری رستم به افسانه تبدیل شده است؛

شایسته است که فردوسی سر از خاک برآورد و با دیدن شهامت رزمندگان در ارون‌درو، آن‌ها را جایگزین شاهنامه کند:

فسانه گشت و کهن شد یاد رستم دستان
 حکیم طوس سزد سر ز خاک برآرد
 بشوید از همه دیوان حدیث شاهان را
 که رزم ساحل ارون‌د نقش جیحون شست
 کنون حماسه گردان همسفر باید
 بیا حکایت مردان سهم کوش کنیم
 ز شوش و فکه و اهواز بدر را ببینیم
 به شهر خرم در خون نشسته گام نهمیم
 از آن حماسه که با خون سرود، خوزستان
 که شاهنامه به ارون‌درو بسپارد
 طرازنامه کند نام دادخواهان را
 سه‌پاه‌نامه تاریخ را یم خون شست
 ز خون نوشت هلا دفتر دگر باید
 حدیث خیبر و خندق دوباره گوش کنیم
 صف مقاتله صدق و غدر رابینیم
 به پایبوس شهیدان شویم و وام نهمیم
 (همان: ۹۲ - ۹۳)

در شعر «شیطان در خلیج» از دلاوری نیروهای سپاه و ارتش و بسیج گفته است که خلیج را گور دشمن خواهند کرد:

گور دشمن می‌شود سینه خلیج
 کز سپاه و ارتش ما وز بسیج
 (همان: ۴۱۷)

۳-۳-۵ پیروزی انقلاب اسلامی و تبریک به رهبری

در اشعاری که با محوریت موضوعی امام خمینی (ره) سروده است، بخشی در وصف پیروزی انقلاب، وقایع عصر انقلاب، تظاهراتی‌های مردمی، آمدن امام و جشن ۲۲ بهمن و بخش دیگر در نکوهش طاغوت، خائنان و جوابیه منافقان است. با خوانش این اشعار وقایع دهه پنجاه به ویژه سال ۱۳۵۷ به دست می‌آید.

آغاز انقلاب را از قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲ می‌داند

خوشا طلایه خونین نیمه خرداد
 که فرّ بهمن پیروز را ره‌آور داشت
 (سبزواری، ۱۳۶۸: ۳۸۱)

معتقد است قیام از سوی خدا به امام خمینی (ره) عطا شد.

ز کردگار ترا قدرت قیام عطا شد توان خرق و سرانگشت التیام عطا شد
(همان: ۳۲)

در شعر «شعار ما خدا، قرآن، خمینی» تاریخ گونه‌ای از قیام تا پیروزی را روایت کرده است. حضور طاغوت در جامعه، قیام امام، مبارزه امام، تبعید امام، قیام شهرها و پایداری مردم در مقابل رژیم، حادثه میدان ژاله، خروش مردمی سراسر کشور، فرار شاه، آمدن امام، سقوط پهلوی و پیروزی جمهوری اسلامی در این شعر گویاست، در پایان شعر نیز جمهوری اسلامی را وصف می‌کند و در مقایسه با مکتب‌های دیگر می‌گوید هر مکتبی سرنگون می‌شود، اما جمهوری اسلامی تا قیامت خواهد بود.

که ایران مکن دشمن نگردد	مسلمان یار اهریمن نگردد
که ما را شرع و قرآن رهنمون است	جز این هر مکتب و مسلک نگون است
چو ما را مکتب و مذهب حسینی است	شعار ما، خدا، قرآن، خمینی است
خوشا ایران خوشا جمهوری او	وزان خودکامه دزدان دوری او
خوشا جمهوری اسلامی ما	که باشد تا قیامت حامی ما
خطاپویان بگو، هذیان نگویند	به هوش آیند و راه عقل پویند

(همان: ۴۹)

در شعر «ظهور دولت حق» (همان: ۳۷۲) و «تهنیت به رهبر» (همان: ۱۰۷) وقایع انقلاب تا پیروزی را مرور کرده و به امام تبریک گفته است. در «شکر پیروزی» از وقوع انقلاب به درگاه خداوند شکرگزاری کرده است و در پایان همانند شریطه‌های قصاید از خدا خواسته است رهبر نهضت سلامت باشد.

تا جهانست خدایا به سلامت دارش رهبر نهضت ما، سر گل گلدسته ما
(همان: ۲۹۸)

۴-۳ بررسی عناصر زبانی و بلاغی اشعار تقدیمی

سبزواری در کل شاعری ساده گوشت، در اشعار تقدیمی سعی نموده به زبان معیار نزدیک شود، شعر وی دشواری ندارد، فقط در چندین شعر، واژه‌ها و ترکیبات متکلفانه و کلاسیک استفاده کرده است؛ واژه‌هایی مثل: ورطه، عنان، سمن، شراره، شرر، بادیه، عادیه، تغابن، مسارعه، یلان، گریوه، کارزار، هلا، ستیغ، دهلیز، زنگار، احتجاج، پایمردی، صلا (سبزواری، ۱۳۶۸، ص ۳۱-۳۵) جرس، کاروان، نسخ،

دژم، برزن، سفاک، شرار، لوا(همان، ص ۴۳- ۴۵) یا واژه‌های مربوط به حوزه عرفان مثل واژه‌های میخانه‌ای چون خرقة، صوفی، خرابات، قلندر، شطح و طامات، باده (معلم دامغانی، ۱۳۹۳، ص ۲۹۷- ۳۰۹) قدح، باده، سرمستی (سبزواری، ۱۳۶۸، ص ۴۸۷) را آورده است. به لحاظ بلاغت نیز دشواری ندارد در عین حال از تمامی عناصر صور خیالی در وصف شخصیت‌های پایداری استفاده کرده است. آرایه‌های نماد، تلمیح، و تشبیه در شعر او فراوانی دارد. در این آرایه‌ها اغلب از عناصر اسطوره‌ای، عناصر دینی و مذهبی و عناصر طبیعت، استفاده کرده است وی «از شاعرانی است که توانسته در حوزه شعر ادبیات معاصر با استفاده از بن‌مایه‌های ملی و مذهبی و با به‌کارگیری بیانی انتقادی و صریح، تصاویر زیبایی ارائه دهد» (سلیمانی، ۱۳۹۵: ۱۰) برجسته‌ترین آرایه‌های ادبی در اشعار تقدیمی وی در موارد زیر است.

نماد: برجسته‌ترین آرایه‌ای که در شعر انقلابی و پایداری مورد استفاده گشته است نماد است، نمادگرایی، بارزترین نمونه واکش در برابر حاکمیت فضای استبدادی و نامشروع است (زارع، ۱۳۸۵: ۳۴۵) و شاعران با بهره‌گیری از نماد تا حدودی توانستند اختناق این دوره را به تصویر بکشند (سنگری، ۱۳۸۶: ۳۰) سبزواری نیز در اشعار بسیاری به ویژه اشعاری که در مبارزه با طاغوت در وصف امام خمینی (ره) سروده، از نماد استفاده کرده است.

در ابیات زیر در وصف دلاوری امام خمینی (ره) در مقابله با رژیم طاغوت، نماد تهمتن را برای رزمندگان و دیو را برای طاغوتیان آورده است:

به هفت‌خوان نه به هفتاد بی مفارقه راندی
تهمتتان و یلان را بدین مسارعه خواندی
ز برق قهر تو آه از نهاد دیو برآمد
ز هر کرانه هم آواز تو غریو برآمد
(همان: ۳۱)

در بیت زیر اهریمن نماد طاغوت و خلیل نماد امام خمینی (ره) است

چو اهریمن به محو دین کمر بست
خلیل ما تبر بگرفت در دست
(سبزواری، ۱۳۶۸: ۴۴)

در بیت زیر موسی نماد امام است

سایه موسی مباد دور ازین سر که باز
سامری از ره برد قوم سبک سار را
(همان: ۱۰۵)

یا در بیت زیر امام را موسی نامیده و دشمنان را فرعونیان که درگذشتن از رود نیل غرق شدند:
 وادی پر از فرعونیان و قبطیان است
 موسی جلودار است و نیل اندر میان
 (همان: ۵)

در بیت زیر در وصف شهید چمران، لاله نماد شهید است
 آن لاله‌ای فسرد که از داغش
 رنگ از رخ شقایق نعمان رفت
 (همان: ۱۲۲)

یا در وصف شهدای میدان ژاله لاله را نماد آورده است
 آن روز خون لاله‌ها بر ژاله می‌ریخت
 اشک شقایق‌ها ز داغ لاله می‌ریخت
 (همان: ۸۲)

در بیت زیر عندلیب نماد آیت الله طالقانی آورده است که گویا به خاطر سخنرانی‌های وی بوده است
 ذوق سخن نماندچو آن عندلیب رفت
 آن عندلیب رفت و ز دلها شکیب رفت
 (همان: ۸۳)

در بیت زیر واژه شیر نماد رزمندگان است
 در جبهه بیا صلابت شیر نگر
 شیطان بزرگ را زمین گیر نگر
 گلبانگ دلاوران به تکبیر شنو
 پیروزی خشم و خون به شمشیر نگر
 (همان: ۴۶۷)

تشبیه: در بیت زیر با استفاده از عناصر حماسی، در توصیف شکست طاغوت و پیروزی انقلاب، امام خمینی (ره) را در تشبیهی پنهان به کاوه آهنگر مانند کرده که همراه مردم، بر ضحاک زمان (نماد رژیم طاغوت) غلبه کرد.

امام آمد به جمهوری رقم زد
 قلم بر ضحاک و جم زد
 (سبزواری، ۱۳۶۸: ۴۹)

در ابیات زیر با استفاده از عناصر دینی، امام خمینی (ره) را در تشبیه پنهان در کنار پیامبر اکرم (ص) قرار داده است. او را زاده مصطفی (ص) معرفی کرده که با آمدنش دوباره آیین پیامبر اکرم (ص) در ایران زنده شد:

از خمینی زاده صبح آفرین مصطفی / شد هویدا باز آیین متین مصطفی / باز دست حق برون ز آستین مصطفی / ز انقلاب پیروان راستین مصطفی / سر زد از بطحای ایران بامداد راستین (همان: ۳۱۴)

در چندین مورد امام خمینی (ره) را با امام حسین (ع) مقایسه نموده و انقلاب را به کربلا تشبیه کرده است؛ امام را فروغ حق نامیده که از اهریمن (نماد طاغوت) نمی‌هراسد و مردم او را همچون نوای حسینی می‌بینند، او یادگار حسینی است:

ترا خروش، خروش خداست از لب انسان	که یادآور قالوا بلی است در خط فرمان
صلای عام تو تا زندگی بیاست بیاید	به رهروان ره عشق شوق وصل فزاید
فسون و دمدمه مهر لب سروش نگرده	فروغ حق ز دم اهریمن، خموش نگرده
دل از نوای تو خوش بشنود نوای حسینی	که یادگار حسینی توای امام خمینی

(همان: ۳۵)

در وصف رزمندگان با توجه به روحیه پایداری تشبیه به شیر بسیار دیده می‌شود که آن را باید جزو شاخصه سبکی سبزواری بدانیم، از جمله در شعر «پیروزی خون» در وصف رشادت رزمندگان دفاع مقدس با کاربرد تشبیه آن‌ها را به صلابت شیر مانند کرده که با شهادتشان، خون بر شمشیر پیروز شده است:

در جبهه بیا صلابت شیر نگر	شیطان بزرگ را زمین گیر نگر
گلبانگ دلاوران به تکبیر شنو	پیروزی خشم و خون به شمشیر نگر

(همان: ۴۶۷)

در شعر «به حماسه‌سازان وطن اسلامی» در وصف ارتشیان گفته است:

چو شرزهره شیران، هنگامه ساز و جنگاور

چو ژنده‌پیلان آماده مصاف و خطر

(همان: ۱۶۲)

در وصف مبارزان مردمی در مقابل با رژیم طاغوت گفته است:

دلیران، پاکبازان، رادمردان
بگریزند چون شیران به میدان
(همان: ۴۵)

تلمیح: شعر «ظهور دولت حق» را در دوران دفاع مقدس سروده است. در این شعر با تلمیح به داستان زندگی پیامبر اکرم (ص)، در تشبیهی پنهان، امام را با پیامبرکرم (ص) مانند می‌کند، دشمنان را به بوجهل زادگان و سفیانیان - که مخالف پیامبر (ص) بودند - تشبیه می‌کند، می‌گوید امام خمینی (ره) همانند پیامبر (ص) به پاسداری از اسلام، ظهور کرده است. در ادامه به داستان خیرشکنی امام علی (ع) تلمیح زده و گفته است: امام خمینی (ره) گویی همچون حضرت علی (ع) ذوالفقار بر کمر بسته و به جنگ می‌رود. سپس به داستان دجال و ظهور حضرت مهدی (عج) تلمیح زده و رژیم طاغوت را دجال معرفی کرده امام خمینی (ره) گویی همچون آمدن حضرت مهدی (عج)، دجالیان را کشته است. به دجالیان زمان می‌گوید: خمینی، ظهور حق است که از خط آتش و خون گذشته و آمده است:

خبر دهید به بوجهل زادگان زمان	که شبه احمد مختار آشکار آمد
خبر دهید به سفیانیان که قائم حق	به پاسداری اسلام استوار آمد
خبر دهید به مستضعفان کوخ‌نشین	که خصم کاخ‌نشینان نابکار آمد
زمانه را خبر از خیبری دگر آرید	که پور حیدر بر بسته ذوالفقار آمد
به تیره دجالیان وعید دهید	که آنک مهدی دین شعار آمد
زهر کرانه نشان ظهور حق پیدا است	بگو به اهل بصر بصره در حصار آمد
گذشت خمینی ز خط آتش و خون	بر آن نشان که به نعمانی و بحار آمد

(همان: ۳۷۴ - ۳۷۵)

همچنین در بیت زیر امام را به ابراهیم خلیل و موسی مانند کرده است
توبت‌شکن نه همین شیوه خلیل سپردی
کلیم عهدی و فرعونیان به نیل سپردی
(همان: ۳۲)

آرایه‌های بدیعی: در مواردی با استفاده از آرایه لفظی و بازی‌های زبانی، شخصیت‌ها را توصیف کرده است، در بیت زیر از واژه آیت به مناسب اسم شهید آیت، تکرار به صورت جناس تام آورده است.

خبر رسید که آیت به رفتگان پیوست چه آیت است که یاران به یک نشان رفتند
(همان: ۱۴۷)

یا در بیت زیر با توجه به اسم شهید رجایی، از واژه «رجا» (به معنی امید) استفاده کرده و جناس تام ساخته است که البته ایهام نیز دارد

راه رجا بسته نیست گرچه رجایی برفت ریشه بجا باد اگر برگ و بری می‌رود
(همان: ۱۴۵)

در بیت زیر با توجه به اسم شهید حسین فهمیده، واژه فهمیده را به صورت ایهام آورده است.

همچنان فهمیده ما هم پاس مکتب داشتیم درس‌های پیر ما گر مکتبی فهمیده شد
(همان: ۳۴۱)

۴- نتیجه‌گیری

در این پژوهش اشعار تقدیمی و اشعاری که سبزواری با محوریت توصیف رزمندگان و شهدای انقلاب اسلامی و دفاع مقدس در مجموعه «سرود سپیده» سروده است، به لحاظ عناصر زبانی، بلاغی و محتوا بررسی شد، نتایج بررسی نشان داد: امام خمینی (ره) با تعداد ۱۶ مورد شعر که مستقیماً در ذکر ایشان است، مهم‌ترین شخصیتی است که سبزواری درباره آن شعر تقدیمی سروده است، در وصف ایشان به مدح، رهبری او در پیروزی انقلاب اسلامی، فرمان‌هایش در انقلاب و دفاع مقدس پرداخته است. علاوه بر این، اشعار متعددی نیز با محوریت یادکرد ایشان است. بعد از امام خمینی (ره)، در مورد آیت‌الله خامنه‌ای ۲ مورد، آیت‌الله طالقانی ۱ مورد، شهید مطهری، ۱ مورد، شهید منتظری، ۱ مورد، شهید بهشتی و یاران‌ش ۴ مورد، شهید رجایی و باهنر ۱ مورد و شهید حسین آیت با ۱ مورد مستقیماً با ذکر عنوان برایشان شعر گفته است. در وصف رزمندگان و شهدا اشعار کلی دارد اما برای شهید مصطفی چمران، ۲ مورد و ۳ شهید دیگر شعر جداگانه سروده است. این اشعار از نظر زبانی و بلاغی ساده هستند و دشواری ندارند، سعی شاعر بر این است که با نزدیکی به زبان معیار و آرایه‌های متداول ادب فارسی، شخصیت‌ها را وصف نماید. آرایه تشبیه، تلمیح، نماد، جناس، ایهام فراوانی دارد و در تشخیص زبانی از واژه‌های آرکائیسیم بهره برده است. از نظر محتوا این اشعار در مضامین مدح و بزرگداشت، گرامیداشت

یاد شهدا و رزمندگان، سوگ سروده برای شهدا، وصف ارزشمندی شهدا، دلیری و شجاعت رزمندگان، تهنیت رهبری است که دراثنای آن‌ها پیروزی انقلاب اسلامی، شکست طاغوت، نکوهش منافقان و دشمنان، آزادی قدس و فلسطین، شهادت و ارزشمندی و جاودانگی شهدا و دعوت به پایداری آمده است.

منابع

۱. بابایی، رضا. (۱۳۸۶) «امام خمینی از ولادت تا ولایت»، نشریه مریبان، ش ۳۰، صص ۱۰۵-۱۲۵
۲. ترکی، محمدرضا. (۱۳۹۵) «ادبیات انقلاب اسلامی، درنگی در مفاهیم و مؤلفه‌ها» برگرفته از کتاب ادبیات انقلاب اسلامی (مجموعه مقالات) زیر نظر محمدرضا ترکی، سمت و فرهنگستان زبان و ادب فارسی، صص ۳-۷
۳. زارع، غلامعلی. (۱۳۸۵) «سیر تحول درون‌مایه‌های اجتماعی در شعر معاصر ایران» رساله دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تربیت مدرس.
۴. سبزواری، حمید. (۱۳۶۷) سرود درد، تهران: کیهان.
۵. _____ (۱۳۶۸) سرود سپیده، کیهان.
۶. _____ (۱۳۸۶) حال اهل درد (مروری بر خاطرات و اشعار حمید سبزواری)، تدوین، مصطفی فیض، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۷. سلیمانی، زهرا. (۱۳۹۵) یک جهان شور و ندا (بررسی صور خیال در اشعار حمید سبزواری، تهران: تیرگان.
۸. سنگری، محمدرضا. (۱۳۸۶) در سایه خورشید، تهران: لوح زرین.
۹. شیر شاهی، افسانه. (۱۳۹۰) شعر مقاومت و دفاع مقدس، تهران: مرکز اسناد انقلاب.
۱۰. صنعتی، محمدحسین. (۱۳۸۹) آشنایی با ادبیات دفاع مقدس، تهران: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
۱۱. کافی، غلامرضا. (۱۳۹۰) شناخت ادبیات انقلاب اسلامی، تهران: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.

۱۲. نورائی نیا، زهره، اکبری بیرق، حسن. (۱۳۹۳) «حمله غزها به خراسان و بازتاب آن در قصاید فارسی» مجله تاریخ ادبیات، شماره ۳ (پیاپی ۷۴)، صص ۱۹۷ - ۲۱۴

Resources

A: Books

۱. Askari, Abu Hilal, (۱۹۹۲), Al-Sanatin, Research of Ali Muhammad al-Bajawi, and Muhammad Abolfazl Ibrahim, Egypt.
۲. Bishop, Leonard, (۱۹۹۵), Lessons on Fiction, Translated by Mohsen Soleimani, Tehran, Zolal.
- ۳ Dehkhoda, Ali Akbar, (۱۹۹۸), Dictionary, Tehran, University of Tehran..
۴. . Hamidian, Saeed, (۲۰۰۴), An Income on Ferdowsi's Thought, Tehran, Nahid
۵. Howard, Meyer, (۲۰۰۵), Descriptive culture of literary terms, Translated by Saeed Sebzian Moradabadi, Rahnama, Tehran.
۶. Iranshan Ibn Abi al-Khair, (۱۹۹۸), Kushnameh, by Dr. Jalal Matini, Tehran, Elmi.
۷. Mokhtari, Mohammad, (۱۹۸۹), Epic in National Mystery, Tehran, Drop.
۸. Motamen, Zein al-Abidine, (۱۹۸۵), Poetry in Persian Literature , Tehran, Zarin.
۹. Natel Khanlari, Parviz, (۱۹۹۸), Persian Grammar, Toos, Tehran.
۱۰. Qairwani, Abu al-Hasan b. Rashi, (۱۹۶۳.M), Al-Amda fi Sanaa al-Shaar and Naqadeh, ۲j, Amy Hendaya's Office: Egypt.
۱۱. Safa, Zabihollah, (۲۰۰۰), Epic in Iran, Tehran, Amir Kabir.
۱۲. Sarami, Ghadam Ali, (۱۹۹۹) From the color of the flower to the suffering of thorns, Tehran, Scientific and Cultural.
- ۱۳.. Shafiee Kadkani, Mohammad Reza, (۲۰۰۶) Imaginary figures in Persian Poetry , Tehran, Danesh.
- ۱۴ Shamisa, Cyrus, (۱۹۹۲), expression, Tehran, Ferdows.
۱۵. _____, (۲۰۰۴), Literary Types, Ferdows, Tehran.

۱۶. ZarrinKoob, Abdolhossein, (۲۰۰۸), *Aristotle & poet Technique*, Amir Kabir Publishing Institute, Tehran

۱۷. _____, (۲۰۰۰), *Poetry lies, poetry unmask*, Tehran, Elmi.

B) Articles

۱. Aqdaei, Turaj, (۲۰۱۵), "Rhetoric described in The Story of Siavash", *Journal of Literary Aesthetics*, Islamic Azad University, Arak, Volume ۵, No. ۲۵, pp. ۹-۴۴.

۲. Fotouhi Rud Majani, Mahmoud (۲۰۰۵), "Classic Image", *Art Quarterly*, No. ۶۴, pp. ۲۲-۴۳.

۳. Karimzadeh Shooshtarinejad, Zahra, Kazem Mohtadiani, Mohammad Kazem Kahdoui, (۲۰۲۰), "Description in khoday name Saba Kashani", *Scientific Journal of Kavoshnameh*, Volume ۲۱, No. ۴۶, pp. ۹-۳۳.

۴. Rezvanian, Ghodsieh, Ahmad Ahmadi Sheikhlar, (۲۰۱۷), "Description in the Story of Rostam and Sohrab", *Scientific-Research Quarterly of Persian Language and Literature Research*, Volume, No. ۴۴, pp. ۱-۳۳.

۵. Shahbazi, Asghar, Mehdi Malek Sabet, (۲۰۱۲), "Pattern of epic language study", Tehran, *Quarterly Journal of Persian Language and Literature Research*, No. ۲۴, pp. ۱۴۳-۱۷۹

۶. Zolfaghari, Mohsen, Dehrami, Mehdi, (۲۰۱۰), "Description and Beautiful Place of Its Recognition in Khaghani's Poetry", *Educational Literature*, No. ۸, pp. ۱۳۷-۱۶۱.